

AK PARTİ'NİN KÜRT POLİTİKASI

HÜSEYİN ALPTEKİN,* TALHA KÖSE**

GİRİŞ

Bu çalışma AK Parti'nin iktidara geldiği Kasım 2002 genel seçimlerinden bugüne kadarki Kürt politikasını ele alacaktır. Türkiye'nin temel meselelerinden biri hatta başlıcası olan Kürt meselesinin ekonomik, sosyokültürel, güvenlik ve siyasal (katılım) olmak üzere dört veçhesinden bahsedilebilir. AK Parti iktidarlarının 2002'den bugüne bu dört alanda geliştirdiği politikalar, bu politikaların bir yandan Türkiye'nin Kürt vatandaşları diğer yandan çeşitli Kürt siyasal ve toplumsal örgütleri üzerindeki etkisi on beş yıllık AK Parti hükümetleri döneminde yer yer değişkenlik göstermiştir. Kimi dönemler Kürt meselesinin siyasal katılım veçhesine odaklanılırken kimi dönemler ise güvenlik gibi diğer veçheler ön plana çıkmış ve diğer boyutlar gündemden uzakta kalmıştır. Her ne kadar bu dört alan birbiriyle ilintili olsa da ayrı ayrı ele alınmaları AK Parti'nin Kürt meselesi konusunda geliştirdiği politikaların ve bunların sonuçlarının anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

2002-2017 yılları arasındaki AK Parti hükümetleri dönemlerinde bu dört alanda geliştirilen politikaları özetlemek gerekirse ekonomik ve sosyokültürel alanlarda sürekli ve tutarlı bir biçimde hak temelli bir yaklaşım benimsenmiş ve bu yaklaşımla kültürel ve ekonomik hakların genişletilmesi öncelenmiştir. AK Parti gerek bu iki alandaki siyasetinin bir sonucu olarak gerekse de muhafazakar demokrat parti kimliğinden dolayı Türkiye'nin Kürt vatandaşlarından destek bulmuş ve bu sebeple Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde etnik siyasal partilere alternatif olarak varlığını sürdürü-

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Şehir Üniversitesi ve SETA Strateji Araştırmacısı

** Doç. Dr., İbn Haldun Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı

rebilen tek ulusal parti olma haline gelerek bu konumunu bugüne dek koruyabilmiştir. Ekonomik ve sosyokültürel alanlarda vatandaşlarla bireysel seviyede doğrudan muhatap olan AK Parti siyaset alanında HDP ve öncülü partilerle Kürt seçmenin desteğini kazanma konusunda rekabet içerisinde olmuştur. Bu bakımdan AK Parti, HDP ve selefi partilerle beraber Türkiye Kürtlerinin siyasal katılım bakımından en fazla mobilize olduğu parti haline gelmiştir. Hatta tüm bu on beş yıllık süreçte 7 Haziran 2015 genel seçimleri dışındaki tüm yerel seçimler, parlamento seçimleri, cumhurbaşkanlığı seçimleri ve referandumlarda Türkiye Kürtlerinin en fazla desteklediği parti AK Parti olmuştur.¹ Dördüncü bir alan olarak güvenlik alanında AK Parti hükümetleri ve hükümete bağlı olan askeri ve sivil güvenlik bürokrasisi PKK ile mücadele etmiştir. On beş yıllık sürecin büyük kısmı ve bugün içinde bulunduğumuz süreç PKK ile mücadele dönemi olarak adlandırılabilir de AK Parti hükümetleri özellikle 2007-2009 ve 2013-2015 yılları arasında sorunun çözümü için müzakere yolunu da denemiş ve bu konuda daha önce hiçbir hükümetin sergilemediği bir kararlılık gösterebilmiştir. Ancak PKK'nın 2015 yazında son ateşkesini de sonlandırıp “devrimci halk savaşı” ilan etmesi müzakere imkanını öngörülebilir gelecekte ortadan kaldırmıştır.

Bu makale yukarıda bahsedilen dört alan üzerinden AK Parti'nin Kürt meselesi konusundaki yaklaşımını ve geliştirdiği politikaları ele alacaktır. Söz konusu on beş yıllık döneme bütüncül bir şekilde bakıldığında AK Parti'yi öncüllerinden ayıran en önemli özelliği Kürt meselesini salt bir güvenlik sorunu olarak görmeyip bu meselenin güvenlik dışında kalan sosyokültürel, ekonomik ve siyasal alanlarında attığı adımlardır. Konuyu “teröristle ve farklı alanlardaki destekçileri ile mücadele” olarak betimleyebileceğimiz salt bir güvenikleştirme yaklaşımıyla ele almayan AK Parti hükümetleri

¹ Bu dönemde HDP ve öncülü partilerin genel seçim sonuçları için bkz. Ek 1.

büyük siyasal risk barındıran adımlar atabilmiştir. Önceki dönemlerdeki Türkiye hükümetleri PKK ile dolaylı görüşmeler yapmış olsa da AK Parti'nin 2007-2009 ve 2012-2015 dönemlerinde yürütülen müzakere süreçleri çok daha doğrudan ve kapsamlıdır.² AK Parti cenahında bu fark görünürken aynı on beş yıllık dönemde PKK da önceki dönemlerden oldukça farklılaşmıştır.

Kuruluşundan bugüne yurt dışı bağlantısını sürekli canlı tutan, örgüt teşkilatının konumlandırılması, militanların barınması ve eğitimi gibi pek çok alanda Suriye ve Irak'ta yakaladığı fırsatları tarihi boyunca değerlendiren PKK 2003 sonrasında çok daha geniş imkanlara kavuşmuştur. 2003'teki ABD'nin Irak müdahalesi ve 2011'den bugüne devam eden Suriye iç savaşının sunduğu fırsatları değerlendiren PKK önceki dönemlerin aksine sadece orta ölçekteki ülkelerin basit bir vekili olma özelliğinden küresel güçlerin de desteğine sahip müstakil bir terör örgütü konumuna gelmiştir. PKK cenahında yaşanan bu değişim dış desteklere binaen büyüyen örgüt özgüveni ve sürekli yükselen talepler çitası ve bunun sonucunda silah bırakmama noktasındaki direnç AK Parti hükümetlerinin müzakere temelli çözüm arayışlarını da tıkayan en önemli etken olmuştur.

Bu makale AK Parti'nin Kürt politikası sürecinde yaşanan ve giriş bölümünde özetini sunduğumuz dört sacayaklı politikasını incelemektedir. Bu amaçla önce AK Parti'nin 2002'de devraldığı Türkiye'nin Kürt meselesi mirası ele alınmaktadır. Bunun akabinde sosyokültür, ekonomi, güvenlik ve siyasal katılım alanlarında AK Parti'nin geliştirdiği Kürt politikaları ve bunların etkileri tartışılmaktadır. Makale sonuç kısmında yer alan özet ve gelecek projeksiyonu ile sona erdirilmiştir.

² PKK ile yürütülen müzakere çabaları için bkz. Talha Köse, "Çözüm Sürecinin Yükseliş ve Düşüşü", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, (2017), s. 13-40; Talha Köse, "Rise and Fall of the AK Party's Kurdish Peace Initiatives", *Insight Turkey*, Cilt: 19, Sayı: 2, (2017), s. 139.

TÜRKİYE'NİN KÜRT MESELESİ MİRASI

AK Parti'nin iktidara geldiği 2002 yılı öncesinde Kürt meselesi güvenlik boyutuyla Türkiye siyaset ajandasının en önemli gündem maddesi haline gelmişti. 1978'de kuruluşunu ilan etmiş olmakla beraber adını 1984'te doğrudan Türk silahlı güçlerini hedef almasıyla duyuran örgüt bu dönemde gerek Türkiye güvenlik güçleriyle girdiği çatışmalarda gerekse de hedef aldığı sivillerle çok sayıda can kaybına neden olmuştur.³

Türkiye'nin Kürt meselesi konusunda elimizdeki literatür büyük ölçüde 2000'lere kadar Kürt kimliğinin inkarı ve asimilasyon siyaseti izlendiğine odaklanmaktadır.⁴ Bu dönemde her ne kadar Turgut Özal, Necmettin Erbakan ve Erdal İnönü gibi siyasiler meseleyi yerleşik kalıpların dışında tartışabilmişlerse de bu söylemin politika değişikliğine dökülmesi 2000'li yılları bulmuştur. 2002'de iktidara gelen AK Parti ise Kürt sorununu Türkiye'nin öncelikli olarak çözülmesi gereken bir meselesi olarak görmüştür. Yukarıda belirtilen dört alandan hangisinin öncelendiği dönem dönem farklılıklar göstermekle beraber 2002 sonrası süreçte sorunun çözümüne yönelik nihai sonuç arayan bir siyaset izlendiği söylenebilir. Ancak bu nihai çözüm odaklı siyaset Kürt meselesinin özellikle güvenlik boyutunu çözmek, bir başka deyişle PKK terörünü sonlandırmak için günümüz itibarıyla tek başına yeterli olmamıştır. "Kürt sorunu" olarak tanımlanan karmaşık ve kimlik odaklı meseleyi "PKK terörü" odağı ötesinde değerlendirerek bu çerçevede kapsayıcı politikalar geliştirmek ve bu politikaları resmi kurumlarda ele alarak kamuoyu ile paylaşmak AK Parti'nin Kürt politikasının alamet-i farikası olmuştur.

³ 1986-2002 yılları arasında yaşanan toplam can kaybı 39 bine yaklaşmaktaydı. Bkz. Ek 2.

⁴ Hüseyin Yayman, *Şark Meselesinden Demokratik Açılıma: Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası*, (SETA Yayınları, İstanbul: 2011); Mesut Yeğen, *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu*, (İletişim Yayınları, İstanbul: 2003).

PKK Türkiye'ye karşı terör kampanyasını 1984'ten 1999 yılına kadar –zaman zaman ilan ettiği ateşkes istisnalarıyla– aralıksız sürdürmüştür. Örgüt lideri Öcalan'ın 1998'de Suriye'den çıkarılıp, nihayetinde 1999'da Kenya'da yakalanıp Türkiye'ye getirilmesi sonucunda örgüt dört yılı aşkın bir zaman sürecek ateşkes ilan etmiştir. AK Parti bu ateşkes süreci içerisinde iktidara gelmiştir. Bu dönemde AK Parti Türkiye içindeki yerleşik bürokratik vesayet rejimine karşı sivil iktidar kurma mücadelesi içerisindeyken ABD'nin 2003'teki Irak müdahalesi PKK'ya Irak'ta yerleşme ve güvenli alanlar oluşturma imkanı tanımıştır.

ABD işgalindeki Irak'ta adeta bir güvenlik şemsiyesi bulan PKK burada örgüt içi infaz ve tasfiyelerle örgütteki çözülme-yi ve liderlik krizini atlatma imkanı bulmuş ve örgütsel yapıyı (KADEK, KONGRA-GEL ve nihayet KCK hiyerarşisi ile) hem dikey hem de (Türkiye ve Irak⁵ için PKK/HPG, İran için PJAK/YRK ve Suriye için PYD/YPG ile) yatay olarak dönüştürebilmiştir. PKK bölgede oluşan otorite boşluklarından istifade ederek kendi etkinlik alanını pekiştirmiştir. Öte yandan uluslararası aktörlere kullanışlı bir araç olabileceği sinyalini göndermiştir. Nitekim Suriye iç savaşının tırmanmasının ardından Suriye rejimi, ABD ve Rusya gibi çıkarları birbirleri ile çatışan aktörlerle çalışabileceği bir çerçeve oluşturmayı başarabilmiştir. Bu yönü ile PKK ve etrafındaki siyasi ve sosyal örgütler AK Parti'nin iktidara geldiği 2002 yılına göre bugün çok daha bölgesel ve uluslararası aktörlerce kabul edilebilir hale gelmiştir.

SOSYOKÜLTÜREL ALANDA YÜRÜTÜLEN POLİTİKALAR

Etnik kimlik ortak bir soy üzerinden inşa edilse de söz konusu muhayyel ortak soyun somut göstergesi genellikle dil veya din

⁵ Örgüt Irak'taki kolu için PÇDK adını da kullansa da Irak kolunu Türkiye kolundan örgütsel ve işlevsel olarak farklılaştırma gereği duymamıştır.

olarak ortaya çıkmaktadır.⁶ Türkiye'deki Kürt etnik kimliği de kendisini dil bakımından farklılaştırmaktadır. Dil, etnolinguistik bir etnik grup olarak Kürtlüğü Türklükten ayırırken din bu dil ayrımına göre şekillenen etnik grupları çaprazlamasına keser. Etnik aidiyetini ister Türklük isterse de Kürtlük üzerinden tanımlasın her iki etnolinguist grubun içinde de Sünni ve Alevi veya Şii gruplar mevcuttur.⁷ Dolayısıyla örneğin kimi Sünni Kürtler kendilerini etnik kimlik aidiyeti bakımından Sünni Türklere daha yakın görürken kimileri Alevi Kürtlere daha yakındır. Bu ayrımın temel sebebi söz konusu bireylerin etnik kimlik aidiyetlerini öncelikli olarak dil üzerinden mi yoksa din üzerinden mi yaptığını bağlıdır. Dolayısıyla AK Parti'nin Kürt meselesine dönük sosyokültürel politikası da din ve dil eksenli olarak incelenebilir.

Din politikalarından başlamak gerekirse AK Parti hükümetleri kendisinden önceki iktidarlarla benzer ama daha kuvvetli ve muhafazakar bir parti olduğu için de halk nezdinde daha inandırıcı bir şekilde Türklerle Kürtler arasındaki din kardeşliği vurgusunu yapmıştır. Bu vurgu PKK ve HDP gibi aktörlerin ideolojilerindeki Marxist-Leninist kökler sebebiyle muhafazakar Kürtleri kendisini muhafazakar demokrat olarak tanımlayan AK Parti'ye çekme imkanı vermiştir. Yine PKK ve HDP'nin toplumdaki yerleşik kadın erkek ilişkileri ve geleneksel aile kurumuna karşın eleştirel tutumlarından kürtaj ve eşcinsel hakları savunuculuğuna kadar muhafazakar değerlerle bağdaşmayan söylem ve eylemleri ve bu durumun AK Parti'nin seküler Kürtçü siyasete karşı kullandığı propaganda ile bilinirlik kazanması muhafazakar Kürt tabanını AK Parti'ye daha da sıkı bağlamıştır. Abdullah Öcalan'dan Murat Karayılan'a

⁶ Alberto Alesina, Arnaud Devleeschauwer vd., "Fractionalization" *Journal of Economic Growth*, Cilt: 8, Sayı: 2, (2003), s. 155-194.

⁷ Martin Van Bruinessen, *Kürtlük, Türklük, Alevilik*, (İletişim Yayınları, İstanbul: 1999); Erdal Gezik, *Dinsel, Etnik ve Politik Sorunlar Bağlamında Alevi Kürtler*, (Kalan Yayınları, 2000); Ahmet Buran, "Kürtler ve Kürt Dili", *Turkish Studies*, Cilt: 6, Sayı: 3, (2011), s. 43-57.

çeşitli PKK yöneticilerinin yapmış oldukları İslam dini eleştirileri⁸ ve PKK'nın –yakın geçmişte terk etmiş olsa da– yazılı eserlerinde halen okunabilen Zerdüştlük güzellemeleleri AK Parti'nin muhafazakar Kürtlerin desteğini sağlamasında büyük rol oynamıştır. Nitekim 2011'de dönemin başbakanı Erdoğan BDP'nin başörtüsü konusundaki çıkışlarına “Dini Zerdüştlük olan bir anlayışın böyle bir derdi olabilir mi?” sözleriyle karşılık vermiştir.⁹ BDP'nin yerine kurulan HDP'nin de 7 Haziran 2015 genel seçimleri vaatlerinde Diyanet İşleri Başkanlığı ile ilk ve orta dereceli okullardaki zorunlu din derslerinin kaldırılmasına yer vermesi¹⁰ AK Parti'nin söyleminde eleştirel bir yer bulmuştur.

AK Parti'nin din konusunda muhafazakar Kürt seçmenlerin desteğini sağlamasına karşılık olarak HDP ve PKK sivil cuma namazları tertip etmiş, Şeyh Said gibi tarihsel kişilikleri toplumsal hafızada canlandırmış ve dindar kişilikleriyle tanınan Altan Tan, eski Diyarbakır müftüsü Nimetullah Erdoğan ve birtakım Mazlumder yöneticilerini milletvekili adayı göstererek AK Parti'nin yaklaşımını Türk muhafazakarlığı olarak yansıtmaya ve buna karşı geliştirdiği hamlelerle repertuarında Kürt muhafazakarlığına yer açmaya çalışmıştır.¹¹ HDP ve öncülü partilerin bu din açılımına karşı AK Parti, HDP'ye yönelik bu mesele üzerinden geliştirdiği negatif siyasetin yanı sıra Kürt muhafazakarlığına dönük pozitif politikaları da uygulamaya geçirmiştir. Bunun somut bir göstergesi ise AK Parti hükümetinin 2011 yılı sonunda Kürtler arasında din eğitimi sağlayıcı ve kanaat önderi olarak işlev gören bin kadar

⁸ PKK yöneticilerinin İslam'a yönelik olumsuz açıklamaları ve bu açıklamaların bölgede yarattığı tepkiler hakkında bir örnek için bkz. “PKK'nın Amacı İslam'dan Uzaklaştırmak”, Haber7, 15 Mayıs 2011.

⁹ Hakkı Kurban, “Zerdüş'tün Başörtüsü Diye Bir Derdi Olmaz”, *Aksam*, 15 Ekim 2011.

¹⁰ “İşte HDP'nin Seçim Vaatleri”, *Milliyet*, 21 Nisan 2015.

¹¹ PKK'nın din açılımı hakkında detaylı bir çalışma için bkz. Necati Alkan, “Dinin Araçsallaşması: PKK Örneği”, *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, (2012), s. 17-26.

“mele”yi Diyanet İşleri bünyesine katma kararı alması olmuştur.¹² Buna karşın Çözüm Süreci esnasında Diyarbakır’da terör örgütü lideri Öcalan’ın telkini ile “Demokratik İslam Kongresi” adı altında bir toplantı yapılmıştır.¹³ Bu toplantıya Suriye’nin kuzeyinden de katılım gerçekleşmiştir.

AK Parti hükümetleri önceki hükümetlerin yaptığı din kardeşliği vurgusunu daha güçlü ve kitleler üzerinde daha inandırıcı bir şekilde sürdürürken etnik kimliğin bir diğer unsuru olan dil konusundaysa önemli reformlar gerçekleştirmiştir. Cumhuriyet tarihi boyunca Kürtçenin okullar ve özel kurslarda öğretilmesi ve hatta bu dilin konuşulması dahi uzun yıllar mümkün olmamıştır. Her ne kadar Kürtçe müzik üretimi yasağı Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın inisiyatifıyla 1991’de kaldırılmış olsa da eğitim ve seçim propagandalarında Kürtçenin kullanımı önündeki yasal engellerin kaldırılması AK Parti hükümetleri döneminde gerçekleşmiştir. Kürtçe kullanımı önündeki engellerden bir diğeri 1587 sayılı Nüfus Kanunu’nun 16. maddesi ile ebeveynlerin çocuklarına Kürtçe isim koymasının engellenmesi olmuştur. AK Parti 2003’teki kanun değişikliğiyle bu yasağı kaldırmış, ilgili Kanun’un 16. madde 4. fıkraya eklediği ifadeyle isim yasağını “Ancak ahlak kurallarına uygun düşmeyen veya kamuoyunu inciten adlar”¹⁴ indirmiştir. AK Parti 2009’da çıkardığı “Özel Radyo ve Televizyon Yayınları Yönetmeliği” ile ise özel radyo ve televizyonların Türkçe dışındaki dil ve lehçelerde yayın yapmalarını sınırlayan 25 Ocak 2004 tarihli eski yönetmeliği yürürlükten kaldırmıştır. Böylece eski yönetmeliğin “Yayınların Dili” başlıklı ikinci bölümündeki “Yayınların Türkçe yapılması esastır” hükmü yeni yönetmelikten çıkarılmıştır.

¹² “Diyanet’te ‘Mele’ Dönemi”, *Hürriyet*, 12 Aralık 2011.

¹³ Zübeyde Sarı ve Sinan Onuş, “Diyarbakır’da Demokratik İslam Kongresi”, BBC Türkçe, 10 Mayıs 2014.

¹⁴ 4928 Sayılı “Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun”, Madde 5, *Resmî Gazete*, 18 Temmuz 2003.

Kürtçenin kullanımı ve öğrenimi konusunda yasal engeller bir bir kaldırılırken AK Parti bu alanda hukuki düzenlemelerle yetinmemiştir. 11 Haziran 2008 tarihinde kabul edilip 26 Haziran 2008'de yürürlüğe giren 5767 sayılı “Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu ile Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”¹⁵ kapsamında “Kurum tarafından Türkçe dışında farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir” ifadesinin Kanun maddesine eklenmesiyle TRT tümüyle Kürtçe yayın yapacak bir kanal çalışmalarına başlamıştır. 25 Aralık 2008'de test yayınlarına başlayan TRT Şeş (TRT 6, bugünkü adıyla TRT Kürdi) 1 Ocak 2009 tarihi itibarıyla Kürtçenin Kurmanci ve Sorani ağzları ile Zazaca dillerinde normal yayına başlamıştır.

2004'ten beri özel kurslarla verilen Kürtçe eğitiminde 2012-2013 eğitim öğretim yılından itibaren Yaşayan Diller ve Lehçeler dersinde yer alan Kürtçenin de beşinci sınıftan itibaren seçmeli ders olarak öğretilmesine başlanmıştır. Bunun yanı sıra üniversitelerde de Kürtçe konusunda bir açılım gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet tarihinin ilk Kürdoloji Enstitüsü Bakanlar Kurulu kararıyla 2009'da onaylandıktan sonra Mardin Artuklu Üniversitesi bünyesinde kurulmuş ancak enstitünün adı Yaşayan Diller Enstitüsü olarak belirlenip bu enstitü içinde Kürt Dili ve Kültürü Ana Bilim Dalı oluşturulmuştur. Tüm bu gelişmelere rağmen bugün itibarıyla Kürtçeye dair toplumun farklı kesimlerinden iletilen her talebin karşılandığı söylenemez. İlk ve orta dereceli okullarda Kürtçeye referansla ana dilde eğitim ve lisans seviyesinde Kürt Dili ve Edebiyatı bölümleri açılması talepleri bugün itibarıyla karşılanamamıştır.

¹⁵ 5767 Sayılı “Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu ile Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, *Resmî Gazete*, 11 Haziran 2008.

EKONOMİK ALANDA YÜRÜTÜLEN POLİTİKALAR

AK Parti'nin 2002'de başladığı hakim parti iktidarını bugüne kadar sürdürebilmesinin başlıca nedeni partinin istikrar ve ekonomik büyüme söylemi ile bunu destekleyici ekonomi politikaları olmuştur.¹⁶ Türkiye'nin Kürt meselesinin de ekonomik bir boyut içerdiği aşikardır. Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri kalkınma ve ekonomik refah bakımından Cumhuriyet tarihi boyunca Batı illerinden geride kalmıştır.¹⁷

Bu duruma dönük geliştirilen politikaları iki başlıkta incelemek mümkündür: Biri bölgenin ekonomik altyapısını geliştirme ve istihdamını artırmaya yönelik projeler iken diğeri ise doğrudan terörden zarar gören vatandaşların uğradıkları ekonomik zararın tazminidir. Bölgenin ekonomik geri kalmışlığının giderilmesi amacıyla altyapı oluşturacak ve istihdam yaratacak projeler AK Parti hükümetlerinin Kürt meselesine dönük ekonomi politikalarının başlıca ayağı olmuştur. Aslında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ekonomik geri kalmışlığına yönelik geliştirilen kalkınma projeleri AK Parti dönemini de PKK'yı da incelemektedir. Bu projelerin en kapsamlı ve önemlisi halen devam etmekte olan Güneydoğu Anadolu Projesi'dir (GAP). 27 Ekim 1989 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla kurulan GAP bölgenin altyapı, sanayi, maden, tarım, enerji, ulaştırma gibi hizmetlere kavuşturulması ve yöre halkının eğitim düzeyinin yükseltilmesi için geliştirilmiştir. Halen Cumhuriyet tarihinin en kapsamlı ve maliyetli projesi olma özelliğini koruyan proje Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin,

¹⁶ Hüseyin Alptekin, "The Economic Context of Turkey's June and November 2015 Elections", *Insight Turkey*, Cilt: 17, Sayı: 4, (2015), s. 125-143; Ali T. Akarca, "Putting Turkey's June and November 2015 Election Outcomes in Perspective", *Insight Turkey*, Cilt: 17, Sayı: 4, (2015), s. 81-104.

¹⁷ İsmail Beşikçi, *Doğu Mitingleri'nin Analizi*, (Yurt Yayınları, Ankara: 1967); Ahmet İçduygu, David Romano ve İbrahim Sirkeci, "The Ethnic Question in an Environment of Insecurity: The Kurds in Turkey", *Ethnic and Racial Studies*, Cilt: 22, Sayı: 6, (1999), s. 991-1010.

Siirt, Şanlıurfa, Şırnak illerini kapsamaktadır. Bölgenin kalkınmasına öncelik verilse de proje kapsamında inşası tamamlanmış ve devam eden yirmi iki baraj ve çok sayıdaki enerji üretim tesisi projeyi ülke geneli için de önemli kılmaktadır. GAP'a dair hazırlanan son eylem planı AK Parti hükümeti tarafından 2014-2018 yılları için yapılmış ve öncelik olarak sürdürülebilir kalkınmayı merkezine almıştır. Bu amaçla yapılacak yatırımlar için ayrılacak yatırım ödeneği Tablo 1'de listelenmiştir.

TABLO 1. GAP EYLEM PLANI ¹⁸	
Ekonomik Kalkınmanın Hızlandırılması için	1 milyar 628 milyon lira
Sosyal Gelişimin Güçlendirilmesi için	6 milyar 195 milyon lira
Şehirlerde Yaşanabilirliğin Artırılması için	1 milyar 4 milyon lira
Altyapının Geliştirilmesi için	17 milyar 836 milyon lira
Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi için	25 milyon lira olmak üzere
Toplam	26 milyar 688 milyon lira

Bölgeye yönelik özel eğitim faaliyetleri, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) kredileri, okullaşma atılımları, sulama ve enerji üretimi amaçlı baraj inşaları sürerken PKK tarafından bu yatırımlar eleştirilmekte ve sık sık sabotaj edilmektedir. Okullaşma ajan faaliyeti olarak görülüp buralarda çalışan öğretmenler zaman zaman şehit edilirken baraj yapım çalışmalarını da “askeri baraj inşası” olarak sunulmuş ve örgütün 2015 yazında Çözüm Süreci’ni sonlandırmasının başlıca sebeplerinden olmuştur.¹⁹ PKK’nın 2015 yazında

¹⁸ “GAP Eylem Planı Açıklandı”, AK Parti, <https://www.akparti.org.tr/site/haberler/gap-eylem-planı-aciklandi/72187#1>, (Erişim tarihi: 12 Ekim 2017).

¹⁹ Dönemin HDP Eş Başkanı Selahattin Demirtaş Güneydoğu’da yapılan barajlar için *Radikal* gazetesine verdiği bir mülakatta “Evet, başbakan bunu anlamıyor, anlatmak istiyorum. Yaptıkları sulama veya enerji için kullanılacak bir baraj değil. Askeri bir baraj. Gerillanın dağları ovaları kullanarak geçiş yapmasını engellemek için oraları suyla doldurmak için yapılan bir baraj” ifadesini kullanmıştır. Bkz. Mahmut Övür, “HDP’nin Askeri Baraj Yalancı”, *Sabah*, 31 Temmuz 2015.

ateşkesi sonlandırarak tekrar başlattığı terör eylemleri ve meskun mahal ayaklanmalarında Demokratik Bölgeler Partisi (DBP) belediye personel ve araçlarının da PKK tarafından seferber edilmesi neticesinde DBP'li belediyelere pek çoğu aynı yerleşkenin mülki amiri olan kayyumlar belediye başkanı olarak atanmıştır. AK Parti hükümeti bu politikayla ideolojik belediyeçilikten hizmet esaslı belediyeçiliğe geçme ve imkanları teröre karşı propaganda ve halka hizmet için kullanma amaçlarını önclemiştir.²⁰

2002 sonrası AK Parti hükümetlerinin Kürt meselesine dönük bir diğer ekonomi politikası ise gerçek ve tüzel kişilerin terör kaynaklı maddi zararlarının devlet tarafından karşılanması olmuştur. Terör ve terörle mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler nedeniyle zarar gören vatandaşların söz konusu zararlarının tazmini için 4 Ekim 2004 tarihinde “Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşlanması Hakkında Kanun” çıkarılmıştır.²¹ Bu Kanun ile gerçek ve özel hukuka tabi tüzel kişilerin terör olayları ve terörle mücadele operasyonları kapsamında uğradığı ölüm, yaralanma ve sakatlanma sonucu ortaya çıkan maddi zararların yanı sıra taşınır ve taşınmaz mallarda meydana gelen zararlar ve mal varlığına ulaşamama sonucunda ortaya çıkan zararlar da devlet tarafından tazmin edilmektedir. Söz konusu tazminatların saptanarak hızlı ve adil bir şekilde karşılanması için ilgili illerdeki vali yardımcılar başkanlığında zarar tespit komisyonları oluşturulmuş ve bu komisyonlara başvuran terör mağdurlarının durumları komisyonlarda karara bağlanmıştır. Kanun’un yürürlüğe girdiği 2004’ten Ağustos 2017 tarihine kadar Zarar Tespit Komisyonlarına toplam 429 bin 630 başvuru yapılmıştır. Bu başvurulardan 400 bin 475’i sonuç-

²⁰ Kayyum belediyelerin alt ve üstyapı yatırımları hakkında bilgi almak için bkz. Kayyum Haber, Twitter, <https://twitter.com/kayyumdanhaber?lang=en>, (Erişim tarihi: 21 Eylül 2017).

²¹ “Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşlanması Hakkında Yönetmelik”, *Resmî Gazete*, Sayı: 5233, 20 Ekim 2004.

landırılmış, sonuçlanan başvurulardan da 227 bin 157 adedi için tazminat ödenmesine karar verilmiştir. Bu tarihler arasında terör mağdurlarına ödenen toplam miktar ise 4 milyar 55 milyon 72 bin 643 TL'dir.²²

GÜVENLİK ALANINDA YÜRÜTÜLEN POLİTİKALAR

PKK Türkiye'ye yönelik terör kampanyası boyunca suikast, şehir merkezlerinde bombalama ve meskun mahal ayaklanması gibi eylemlerde bulunsa da örgütün en eski ve en sık uyguladığı terör yöntemi 2002 sonrası AK Parti döneminde de "gerilla taktikleri" olmuştur. PKK'nın 2002 öncesi dönemdeki terör kampanyası boyunca sırasıyla örgütlendiği, silahlandığı, yereldeki devlet dışı rakip aktörlere saldırdığı, doğrudan devleti hedef aldığı, "kır gerillası savaşı" başlattığı ve bu "gerilla savaşı" nı şehirlerdeki terör eylemleri ile desteklediği söylenebilir. Tüm bu süreçte örgüt "uzun süreli halk savaşı stratejisi" olarak adlandırdığı terör kampanyasının ilk aşaması olan "stratejik savunma dönemi" ni dahi istediği noktaya taşıyamamış ve ikinci aşama olan "stratejik denge dönemi" ne geçememiştir. PKK terör kampanyasını örgüt adına somut ve kalıcı kazanıma dönüştüremese de bu kampanya Türkiye için mühim bir can kaybı ve ekonomik maliyet üretmeye devam etmiştir. PKK, Abdullah Öcalan'ın yakalandığı 1999'dan sonra kendisini yeniden yapılandırmış ve Türkiye'yi hedef alan terör saldırılarına 2003'ten itibaren tekrar başlamıştır. Örgüt uzun yıllar şehirlerdeki terör saldırıları ile beraber yürüttüğü kırsal gerilla taktiklerine ilaveten 2015 yazında "kıra dayalı şehir savaşı" adını verdiği yöntemi benimsemiştir.²³ PKK'nın bu dönemde uyguladığı terör stratejisi kıra dayalı

²² "5233 Sayılı Kanunun Uygulanma İstatistikleri", TC İçişleri Bakanlığı İller İdaresi, <http://www.illeridaresi.gov.tr/5233-sayili-kanun-uygulanmasi-istatistikleri>, (Erişim tarihi: 20 Aralık 2017).

²³ PKK'nın 2015 yazında başlattığı şehir çatışmaları hakkında kapsamlı bir analiz için bkz. Murat Yeşiltaş ve Necdet Özçelik, "PKK Terörünün Yeni Dinamikleri: Radikalleşme ve Şehir Çatışması", *SETA Analiz*, Sayı: 157, (Nisan 2016).

şehir savaşı yöntemiyle şehirlerde alan hakimiyeti oluşturmak ve bu askeri hakimiyet üzerine fiili özerklik inşa etmek olsa da 2015 yazında başlayan terörle mücadele operasyonlarıyla örgütün bu girişi mi sonuçsuz bırakılmıştır.

Türkiye PKK terörüyle mücadelede farklı dönemlerde askeri ve siyasi yöntemler benimsese de PKK'nın silahlı varlığını ortadan kaldırmak adına nihai sonuç alamamış ve örgütün 2013 Mart'ında ilan ettiği ateşkesi 2015 Temmuz'unda sona erdirmesiyle bir zaruret olarak terörle mücadele yöntemlerinde tekrar askeri önlemleri öne çıkarmıştır. AK Parti'nin 2015 yazından beri yürüttüğü terörle mücadelesinde etkisiz hale getirilen terörist sayısı, önlenen terör eylemi sayısı ve Türkiye içinden örgüte katılımın azaltılması konularında başarılı olduğu söylenebilir.

AK Parti'nin son dönemdeki terörle mücadele stratejisi Türkiye içinde PKK'nın eylem kapasitesini sona erdirmek ve sonrasında örgütün Türkiye dışındaki varlığını bitirmek olarak iki başlık altında incelenebilir. terör örgütünün Türkiye içindeki eylemlerini sona erdirmek için yukarıda açıklanan hendek operasyonları ile meskun mahaller PKK varlığından temizlenmiş, açılan hendekler kapatılmış, kurulan barikatlar kaldırılmış ve bu yerleşkelerde kamu otoritesi tekrar tesis edilmiştir.²⁴ Bu amaçla PKK'nın hendek operasyonları öncesinde ve süresince lojistik destek sağladığı belediyelere kayyum atamaları ile el konulmuş, kırdaki/dağdaki PKK varlığına karşı mücadeleye kış koşullarında ara verilmeden devam edilmiş ve örgütün askeri karakol saldırılarına karşı kale-kol sistemine geçilmeye başlanmıştır. Aynı şekilde yerli savunma

²⁴ Dönemin İçişleri Bakanı Efkan Ala'nın hendek operasyonları hakkında TBMM Plan ve Bütçe Komisyonuna sunduğu bilgiye göre operasyonlar kapsamında 14 Şubat 2016 itibarıyla 2 bin 40 çukur ve barikat kaldırılmış 2 bin 313 bomba düzeneği imha edilmiştir. Operasyonlarda 830 adet biki, kanas, kaleşnikof türe uzun namlulu silah, 47 adet roketatar, 645 adet roketatar mermisi, bin adet el yapımı patlayıcı, 431 el bombası, 98 bin 650 adet mühimmat ele geçirilmiştir. Bkz. "Efkan Ala'dan Hendek Operasyonları Açıklaması", NTV, 14 Şubat 2016.

sanayii projelerinin hızlandırılması ile uzun süreli bir terörle mücadele kampanyasının Türkiye'nin kendi kaynaklarıyla sürdürülebilirliği garanti altına alınmaya çalışılmış, bu bağlamda özellikle yerli insansız hava araçları daha etkin kullanılmış, Suriye'den PKK'ya verilebilecek lojistik destek ve sınırdan sızmalara karşı bu sınıra duvar örülmeye başlanmıştır. Türkiye'nin PKK sorununa dönük güvenlik öncelikli bir yaklaşım benimsemesi yeni bir gelişme değildir. Ancak bu yaklaşımda kullanılan İHA'lar, kalekollar, sınır duvarı gibi önlemler daha önce denenmemiş güvenlik araçlarıdır. Bu sebeple PKK terörüne karşı salt güvenlik tedbirleriyle mücadele edilemez tespiti haklı görünse de mücadelenin güvenlik boyutu ihmal edilemeyecek denli önemlidir ve bu alanda kullanılan yeni araç ve yöntemler Türkiye kırsalındaki mücadeleyi ciddi şekilde örgüt aleyhine çevirmiştir. Öte yandan HDP'nin PKK'dan bağımsız ve örgüt üzerinde etkisi hissedilir bir aktör olamaması, buna ilaveten PKK'nın çatışmasızlık döneminde gerçekleştirdiği saldırılar ile müzakere edilemeyecek bir aktör olduğunu bir kez daha göstermesi müzakere yolunu Türkiye için günümüz itibarıyla tıkamış ve güvenlikçi tedbirleri öne çıkarmıştır.²⁵

SİYASAL KATILIM ALANINDA YÜRÜTÜLEN POLİTİKALAR

Sosyokültür, ekonomi ve güvenlik alanlarında geliştirilen politikalar bir bakıma siyasal alanın içine girmektedir. Ancak bu kısımda AK Parti'nin siyasal katılım, temsil ve meseleyi tanımlama bakımından benimsediği yaklaşım ve geliştirdiği politikalar tartışılmaktadır. Bu anlamıyla AK Parti'nin siyaset alanında attığı ilk adımlardan biri parlamentodaki çoğunluğuyla yasama yetkisini kullanarak 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüş Kanunu'nda²⁶ 2008, 2010 ve 2014

²⁵ Türkiye'nin PKK ile mücadelesi hakkında yayımlanacak aşamasında olan detaylı bir çalışma için bkz. Hüseyin Alptekin, *Etnik Terör Örgütleri ve Terörle Mücadele: IRA, ETA, Tamil Kaplanları ve PKK*, (SETA Yayınları, İstanbul: 2018).

²⁶ "Toplantı ve Gösteri Yürüyüş Kanunu", *Resmî Gazete*, Sayı: 2911, 8 Ekim 1983.

yıllarında yaptığı değişiklikler, 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun²⁷ kabulü (2004) ile 2006-2009 arasında bu Kanun'da yaptığı düzenlemelerdir. Yine 6459 sayılı İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un kabulü (2013) ile parlamento dışı siyasal alanın sınırları genişletilirken bu alandaki en bariz genişleme 2010 Anayasa referandumu ile katedilmiştir. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapabilmeyi mümkün kılıp bunun yanı sıra askeri yargının alanını daraltarak barışçıl Kürt mobilizasyonunun önündeki engelleri dolaylı olarak kaldıran bu referandum doğrudan etkisini ise parti kapatma davaları konusunda getirdiği değişiklikler ile yapmıştır. Türkiye'de parti kapatma cezasından en çok muzdarip olan hareket en son 2009'da DTP'nin kapatılmasıyla HDP çizgisindeki Kürt siyasetidir. Bu referandumla siyasi partilerin kapatılması ve devlet yardımından yoksun bırakılması davalarında Anayasa Mahkemesi üyelerinin 3/5'i yerine 2/3'ünün oyu aranması kabul edilmiş ve yasaklayıcı karar alınması zorlaştırılmıştır.

Tüzel kişiliklere yönelik siyasal yasakları ortadan kaldırma dışında AK Parti dönemi Kürt politikasını önceki dönemlerden ayıran önemli bir diğer fark AK Parti'nin Kürt meselesinin temel açmazı olan PKK sorununu siyasal bir sonuca ulaştırmaya yönelik attığı adımlardır. Bu bakımdan en çok öne çıkan müzakere süreci ise Mart 2013'te PKK'nın ateşkes kararı ile başlayıp 2015 yılının yazına kadar süren ve Çözüm Süreci olarak tanımlanan ve Kürt sorununa kalıcı çözüm bulmaya çalışan girişimdir. Bu süreç Kürt meselesi gibi zorlu bir çatışmada siyasi bir çözüme ulaşmak amacıyla ateşkesten sonra çözüm yönünde gösterilen yapıcı çabaların bütününü ifade etmektedir. Çözüm Süreci hukuki, sosyal ve ekonomik boyutları içeren kapsamlı bir dönem olarak ortaya çıkmıştır. Kamu diplomasisi ve iletişim stratejileri de bu sürecin

²⁷ "Dernekler Kanunu", *Resmî Gazete*, Sayı: 5253, 23 Kasım 2004.

önemli bir boyutunu oluşturmuştur. Bu dönem ve öncesinde tecrübe edilen demokratikleşme adımlarıyla Kürtlerin grup haklarına dair beklentilerini karşılayacak kapsamlı hukuki düzenlemeler yapılmış²⁸ fakat Kürt ulusal hareketinin tırmanan yerel özerklik hatta konfederasyon talebine dair bir anayasa değişikliği tartışma konusu olmamıştır. Bütün bu sorunlara rağmen kapsamlı bir barışın önündeki psikolojik ve bürokratik engeller Çözüm Süreci boyunca azaltılmıştır.

AK PARTİ'NİN KÜRT AÇILIMI

Çözüm Süreci'nden önce başlayan ve 19 Ekim 2009'da PKK'lıların Habur Sınır Kapısı'nda karşılanması esnasında yaşanan olaylar neticesinde büyük ölçüde dondurulan ve kamuoyunda Kürt açılımı olarak adlandırılan daha sonra da “Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi” adını alan dönem Çözüm Süreci'nden daha farklı bir mantık ve işleyiş tarzına sahipti. AK Parti hükümeti 29 Temmuz 2009 tarihinde, “demokratik açılım” ya da daha fazla kullanılan ismi “Kürt açılımı” sürecini başlatmıştır.²⁹ Dönemin İçişleri Bakanı Beşir Atalay açılım çalışmalarını koordine etmekle görevlendirilmiştir. Hükümetin inisiyatif ile başlatılan açılım politikası Kürt sorununu demokratikleşme temelinde ele almıştır. Kürt açılımı daha sonra Ocak 2010'da Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi adını almıştır. AK Parti Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi'ni tanıtmak için Ocak 2010'da *Sorularla ve Cevaplarıyla Demokratik Açılım Süreci: Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi* kitapçığı bastırması ve dağıtımını yapmıştır.³⁰ Kürt açılımı bir müzakere sürecinden

²⁸ AK Parti döneminde demokratikleşmeye dair atılan adımların kapsamlı bir derlemesi için Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı tarafından yayımlanan ve 2014'teki 4. versiyonu için bkz. *Sessiz Devrim: Türkiye'nin Demokratik Değişim ve Dönüşüm Envanteri 2002-2014*, (KDGGM Yayınları, Ankara: 2014).

²⁹ “Kürt Açılımı Start Alıyor”, *Vatan*, 29 Temmuz 2009.

³⁰ *Sorularla ve Cevaplarıyla Demokratik Açılım Süreci: Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi*, (AK Parti Tanıtım ve Medya Başkanlığı, Ankara: 2010).

ziyade “müzakereci demokrasi” yaklaşımını benimseyen ve hükümet tarafından tasarlanmış tek taraflı bir demokratikleşme girişimiydi.³¹ Kürt açılımından beklentiler ise Çözüm Süreci’ne göre çok daha sınırlıydı. Hukuki ve siyasi zeminde Kürt açılımı daha kalıcı hamleler yapabilmek için uygun bir ortam yaratma çabasıydı. Bu yüzden kamuoyu tartışmaları sürecin önemli bir sütununu oluşturmuştu. Kürt açılımı müzakere sürecinin daha doğrudan yürütülmesi için siyasi, toplumsal ve psikolojik zemini hazırlayan bir süreçti. Bu yönü ile tamamen etkisiz kalmış veya başarısız olmuş bir girişim olarak algılanamaz. Bu teşebbüs çatışma ruhunu temelden dönüştürmeyi başaramadı ancak toplum zihniyetinde önemli değişiklikleri sağladı.

Açılım Kürt sorunuyla ilgili resmi görüşte paradigmatik bir dönüşüm yaşandığını göstermekteydi. İlk kez resmi aktörler Kürt sorununun yalnızca bir terörizm veya şiddet meselesi olmadığını ve güvenlik yaklaşımli tedbirlerden ziyade diğer yaklaşımların uygulanması gerektiğini kabul ettiler. Tartışmalar resmi düzeyde işe yaradı ancak toplumsal alanda çatışma ruhunu değiştirmeyi başaramadı. Kürtlerin grup haklarını iyileştiren yasal düzenlemeler de önemli uzlaştırıcı adımlardı. Kürt açılımı bağlamında yapılan yasal düzenlemeler PKK’yı tasfiye ederek sorunu çözmekten ziyade bu örgütün ortaya çıkmasına ve toplumsal zemin bulmasına neden olan gerekçeleri temelli bir şekilde ortadan kaldırmayı hedefliyordu. Bu yönüyle Kürt açılımı gibi bir politikanın benimsenmesi resmi aktörlerin pozisyonlarındaki büyük değişimi gösterme açısından yeterli oldu. AK Parti hükümeti PKK ile bir şekilde bağlantılı görünen aktörleri kamu önünde muhatap almaktan kaçındığı için süreç bu dönemde tek taraflı bir girişim olarak ilerledi.

³¹ Sezen Ceceli Köse, “Müzakereci Demokrasi Kuramı ve Toplumsal ve Politik Dönüşümün İmkanları: Kürt Açılımı Üzerine Bir İnceleme”, *Spectrum*, Cilt: 89, (2012), s. 115.

KÜRT AÇILIMINDAN ÇÖZÜM SÜRECİ'NE

MİT Müsteşarı Hakan Fidan 16 Aralık 2012'de Abdullah Öcalan'la İmralı Adası'nda görüşmüştür.³² Bu görüşme 29 Aralık'ta kamuoyuna açıklanmıştır. BDP mensuplarından oluşan bir heyet 2013 Ocak ayının başlarında Öcalan'la görüşmek üzere İmralı Adası'na gitmiştir.³³ Süreç kapsamında çatışmanın bitirilmesi için üç aşamalı bir plan tasarlanmıştır: İlk olarak PKK unsurlarının Türkiye topraklarından tedrici olarak geri çekilmesi, ikinci aşamada hükümetin yapacağı demokratik reformlar ve son aşamada ise silahsızlanmanın ardından örgüt unsurlarının siyasi ve sivil hayata entegrasyonu planlanmıştır.³⁴

Son otuz yılda ilk defa bölgede siyasi, toplumsal ve ekonomik normalleşme hissedilmiştir. Barışın önündeki psikolojik engellerin birçoğu süreç boyunca aşılmıştır. Yeni ortam sürdürülebilir barışı mümkün kılacak sahici tartışmaların önünü açmıştır. PKK'nın 22 Temmuz 2015'te Şanlıurfa'nın Ceylanpınar ilçesinde iki polis memurunu şehit etmesi ile neticelenen terör eylemi ise süreci sona erdiren hamle olarak kayda geçmiştir.³⁵ PKK'nın 22 Temmuz 2015'te gerçekleştirdiği Ceylanpınar saldırısının ardından şiddetin seviyesi hızlı bir biçimde tırmanmıştır. Sürecin beklenmeyen bir şekilde sona ermesi ya da "dondurulması"na rağmen Çözüm Süreci bir asırlık Kürt meselesinin çözümü ile alakalı en ciddi barış girişimlerinden biri olarak kayda geçmiştir. Çözüm Süreci "Kürt açılımı"ndan daha kapsayıcı bir mantığa sahiptir. Fakat yine de önceki demokratikleşme sürecinin devamı ya da bir ölçüde tamamlayıcısı olduğu düşünülebilir.

³² Abdülkadir Selvi, "Öcalan'la Hakan Fidan Görüştü", *Yeni Şafak*, 1 Ocak 2013.

³³ "BDP ve HDP Heyeti İmralı'ya Gitti", NTV, 11 Ocak 2014.

³⁴ *Turkey's Kurdish Conflict: An Assessment of the Current Process*, (DPI-Democratic Progress Institute, Londra: 2013).

³⁵ "Şanlıurfa'da İki Polis Memuru Şehit Oldu Saldırısı PKK Üstlendi", *Habertürk*, 22 Temmuz 2015.

ÇÖZÜM SÜRECİ'NİN ZAYIFLAMASI

Çözüm Süreci'nin zayıflamasının arkasında iki temel sebep vardı. İlk olarak HDP ve PKK'ya sempati duyan Kürt toplumsal kesiminin beklentileri barış süreci boyunca sürekli artmıştır. Bu yükselen beklentileri hükümetin karşılaması oldukça zordur. 2013 yazındaki Gezi Parkı Şiddet Eylemleri, yine aynı yıl içerisinde FETÖ'cü emniyet ve yargı mensuplarının gerçekleştirdiği 17-25 Aralık yargı darbesi, Suriye iç savaşında değişen güç dengesi ve PKK'nın Suriye kolunun ilerleyişi gibi gelişmelerin AK Parti hükümetini zayıflatacağı düşüncesi PKK tarafında genel kabul görmüştür. Bu durum PKK'nın beklentilerinin çok hızlı bir şekilde yükselmesine neden olmuştur. Buna paralel olarak süreç boyunca güç dengesinin hükümetin aleyhine değiştiği algısı ortaya çıkmıştır.

İkinci olarak Türkiye'de 7 Haziran 2015 milletvekilliği seçimlerine giden süreç hükümet ile PKK arasında tırmanan gerginliğe paralel bir şekilde kutuplaştırıcı bir dilin benimsenmesine yol açmış, barışçıl müzakereler için gerekli olan atmosferi zehirlemiştir. Öte yandan etnik Kürt hareketi içindeki farklı aktörler kamuoyuna çelişkili mesajlar verirken hükümet daha tutarlı bir tutum takınmıştır. AK Parti'nin seçmenleri hiçbir zaman sürece açıktan destek vermemiştir. Hatta süreç parti içerisinde milliyetçi hisleri güçlendirmiştir. Erdoğan ve AK Parti liderliği parti içerisindeki bu olumsuz gelişmelere rağmen sürecin devam edebilmesi için parti tabanına da öncülük etmişlerdir. Temelde Çözüm Süreci'ne bir tepki olarak bazı AK Parti oyları MHP'ye kaymıştır. PKK ise güvenliğinin kademeli olarak azaltıldığı dönemi daha fazla silah toplamak ve şehir savaşına hazırlanmak üzere militanlarını yeniden örgütlemek için altın bir fırsat görmüş ve bunu kullanmıştır. Suriye'de devam eden iç savaş sayesinde silah temin imkanı ve DEAŞ'la mücadele sayesinde PYD'nin kazandığı uluslararası meşruiyet başka alternatiflerin düşünülmesine yol açmıştır.

SONUÇ

Türkiye'nin Kürt meselesinde güvenlik boyutundaki terör sorununun bir türlü bitmemesi siyasal katılım, ekonomi ve sosyoekonomi gibi alanlardaki gelişmelerin de önünü tıkamaktadır. Güvenlik açısından bugün itibarıyla terörü tümünden bitirici bir noktaya varılamamasının en önemli nedeni ise PKK terörünün 2003 Irak savaşı ile beraber çok daha artan derecede uluslararası bir sorun haline gelmesidir. PKK 2003'ten önce de yurt dışındaki kamplarda faaliyet göstermiş olmakla beraber örgütün 2003 Irak savaşının oluşturduğu fırsatları kullanarak Irak'ta "medya savunma alanları" adını verdiği bölgeyi kontrolüne alması, bu bölgelerde çok daha kapsamlı bir yerleşmeye geçerek sadece eğitim ve barınma değil asayişten hukuki işlemlere kadar çeşitli alanlarda hizmet sunması ve Kuzey Irak siyasetinde başat oyuncularından biri haline gelmesi PKK'yı Türkiye'den daha geniş bir ölçüğe taşımıştır.

2011'de başlayan Suriye iç savaşındaysa (yahut vekalet savaşı) örgütün Suriye kolu PYD'nin ABD tarafından DEAŞ'a karşı muharip güç olarak kullanılması örgüte propaganda imkanı ve tırlarla yapılan silah sevkiyatlarında vücut bulan materyal kapasite artışı sunmuştur. Örgüt artık Irak ve Suriye Kürtlerinden binlerce genç silahlandırabilmekte, bu kişileri Türkiye dışındaki kamplarda eğitebilmekte ve daha sonra terör saldırıları gerçekleştirmek üzere özellikle Irak sınırından Türkiye'ye sokmaya çalışmaktadır. Bu çalışmada iddia ettiğimiz üzere AK Parti'nin gerek ülke içinde gerçekleştirdiği siyasal, ekonomik ve sosyokültürel reformların gerekse de 2007-2009 ve daha sonra 2012-2015 yılları arasında PKK ile yürüttüğü müzakere sürecinin terörü tümünden ortadan kaldırmada yetersiz kalmasındaki ana etken örgütün ağırlığını daha önce olmadığı kadar Türkiye dışına kaydırmasıdır. PKK bugün Türkiye'den militan devşireme ve finansal destek bulamasa bile Irak ve Suriye gibi ülkelerden bünyesine kattığı militanlar, ABD başta olmak üzere çeşitli ülkelere elde ettiği silah ve lojistik destek ile ABD

ve Avrupa ülkelerinde kendisine tanınan propaganda imkanları sayesinde varlığını sürdürmektedir. Bu iddiamız PKK sorununun tümüyle Türkiye dışına çıktığı ve Türkiye'deki gelişmelerden bağımsız seyrettiği şeklinde anlaşılmamalıdır. Türkiye halen kuşatıcı bir ulusal kimlik inşası, demokratik olgunlaşma (konsolidasyon), ekonomik servetin dağılımında bölgeler arası farkların azaltılması gibi sorunlarla yüzleşmektedir. Bu sorunların şüphesiz Kürt meselesi ile etkileşimi söz konusudur. Ancak PKK'nın besleyici damarları artık çok daha büyük bir oranda Türkiye dışındadır ve Türkiye'deki gelişmeler kendi başına PKK terörünü ortadan kaldırmayı olumsuz etkilemektedir. Bu sebeple AK Parti içinde bulunduğumuz süreçte bir yandan ülkede sosyokültürel, ekonomik ve siyasal reformlar geliştirirken bir yandan da Türkiye sınırları dışına taşan bir terörle mücadele stratejisi yürütmekte ve Kürt meselesine çok katmanlı ve çok yönlü bir politikayla yaklaşmaktadır.

EK 1. 2002-2015 ETNİK KÜRT HAREKETİ GENEL SEÇİM SONUÇLARI³⁶

Genel Seçimler	Parti Adı	Seçmen Sayısı	Geçerli Oy	Parti Oyu	Oy Yüzdesi
1995	HADEP	34.155.981	28.040.392	1.171.623	4,2
1999	HADEP	37.495.217	31.119.242	1.482.196	4,8
2002	DEHAP	41.407.027	31.414.748	1.960.660	6,2
2007	Bin Umud Adayları (DTP)	42.799.303	34.822.907	1.338.810*	3,8*
2011	Emek, Demokrasi ve Özgürlük Bloku (BDP)	52.806.322	42.813.896	2.439.605*	5,7*
2015 (7 Haziran)	HDP	47.507.467	46.163.243	5.847.134	13,12
2015 (1 Kasım)	HDP	48.537.695	47.840.231	4.914.203	10,76

* İşaretli seçimlere parti yerine blok adayları katıldığı için bu adayların aldıkları oyların toplamı hesaplanmıştır.

³⁶ 2002-2011 yılları verisi için bkz. Hüseyin Alptekin, "Explaining Ethnopolitical Mobilization: Ethnic Incorporation and Mobilization Patterns in Bulgaria, Cyprus, Turkey, and Beyond", (Doktora Tezi, University of Texas at Austin, Texas: 2014); 2012 sonrası veriler YSK sisteminden derlenmiştir. Bkz. "Milletvekili Genel Seçim Arşivi", YSK, <http://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644>, (Erişim tarihi: 4 Ekim 2017).

EK 2. PKK NEDENLİ CAN KAYIPLARI³⁷

Sene	Türkiye Güvenlik Güçleri Mensupları	Siviller	PKK'nın Neden Olduğu Can Kayıpları	PKK Militanları	Toplam
1984	26	43	69	28	97
1985	58	141	199	201	400
1986	51	133	184	74	258
1987	71	237	308	95	403
1988	54	109	163	123	286
1989	153	178	331	179	510
1990	161	204	365	368	733
1991	244	233	477	376	853
1992	629	832	1.461	1.129	2.590
1993	715	1.479	2.194	3.050	5.244
1994	1.145	992	2.137	2.510	4.647
1995	772	313	1.085	4.163	5.248
1996	608	170	778	3.789	4.567
1997	518	158	676	7.558	8.234
1998	383	85	468	2.556	3.024
1999	236	83	319	1.458	1.777
2000	29	17	46	319	365
2001	20	8	28	104	132
2002	7	7	14	19	33
2003	31	63	94	87	181
2004	75	28	103	122	225
2005	105	30	135	188	323
2006	111	38	149	132	281
2007	146	37	183	315	498
2008	171	51	222	696	918
2009	62	18	80	65	145
2010	92	27	119	137	256
2011	128	50	178	211	389
2012	163	42	205	438	643
2013	3	0	3	435	438
2014	9	0	9	950	959
2015	218	39	257	3.764	4.021
2016	505	99	604	12.281	12.885

³⁷ 1984-2012 yılları verisi için bkz. Alptekin, "Explaining Ethnopolitical Mobilization: Ethnic Incorporation and Mobilization Patterns in Bulgaria, Cyprus, Turkey, and Beyond"; 2013'ten 2016 Haziran ayına kadarki dönem için bkz. "İşte Yıllara Göre Etkisiz Hale Getirilen PKK'lı Sayısı", *Habertürk*, 31 Mayıs 2016.